

... Ո՛վ շիրիմ:

Հակատա ահա քարիդ զբոսն կ'ընկզղվիմ

Աղօթքիս մէջ: — Կը յուսամ:

Գանկին ներքեւ կրակի տուի ամէն րան:

Հոն հըրդեհ կայ: Մտածունքներս կու գան

Քեզի՛ կու գան հրապարամ:

Օն, սըբազրե, կամ աւելցուր, կամ ընդէ: —

Ճերմակ քարեղ ճակտին անցածը ի՞նչ է:

— Խոր լըուութիւն, այլ ոչ բառ: —

Լաւ. կը հանեմ շուրջիդ յայտերն արմատեն:

Սըբտիդ, գանկիդ մէջ անոնք ի՞նչ կը ծնեն:

— Մարմին, այլ ոչ դադափար: —

Լաւ. վըրայի՛դ կը թաւալեմ քարն անդին,

Ըպտիտակ էջ, որուն միւս կողմն է գըրուած

Անպատահաւ բան մը Մահէն:

Անոր ներքեւ գաղտնիք մ'անշուշտ կը ըննէ:

Սքոտ թէ հոգի՛. — օն, ըսէ ինձ թէ ի՞նչ է:

— Երկու կարին, այլ ոչ է՛ն: —

Արդ, այս հուսկո՛ւ թեւերովս ես կը բըքեմ

Հոգն, և աշքերս այդ գերեզմանըդ նըսեմ

Ուղղանայեաց կը չափեն:

Ո՛վ խորութիւն. մութին ծոցն ի՞նչ լուսին

Պիտի պտութկայ, ի՞նչ հուս-բառեր պիտ' ծայլթին

Յաւերթութեան շըրթուքէն:

— Լըուութիւն. — տե՛ս:

Հոգեբուն հետ գուրս կու գան

Փուտ ոսկրոտէքը, մընացորդ մարդկութեան,

Եւ ահա գանկն, ոսկերչէն թա՛ս՝ ուրկէ յար

Մարդ կը խըմէր մտածման գինին կենսաբար:

Արդ ուղեզի տեղ հողով է լեցուած ան՝

Որուն վըրայ շար խորհուրդի մը նըման՝

Ուր պառկած օձ մը գլուխն իւր կը տընկէ:

Եւ սարսափն հոն սարսափողէ միշտ գուրկ է: —

...

... Կ'իջնան, կ'իջնան: — Ժամանակին ավը, հոս,

Գերեզմանին ավին ծըռած է, — քա՛ռ. —

Ահա Ազա՛ն, Երեւոն ահա, և Վարդան,

Սոհրասոն է այս, Բարբաբոն է, ես, դու, ան

...

Եւ այսպէս յուղարկատրութեան այլ և այլ հանդերձանքներով կը շարունակեն իջնել և իրարու վրայ ղիզելի «Պապին հոր ներքեւ ու գաւակին ներքեւ հայր», հոն «Ուր համըրդն ա՛լ համըրդէն չի տաքնար», և մարտիկները, կայսրները, արքունիքները, հիւանդանոցները, սգաւորները, թշուառները. կ'իջնէ այս բոլորին վրայ նաեւ մութը միապաղաղ: Եւ մինչ դուք, ո՛վ նաւտահար հէգ թուչաններ, ձեր երգերու արձագանգին մէջ իսկ անշնչացած, լուռ ու սառած կը քնանաց հողին տակ

Կու դայ ֆրիառոս, կը մօտենայ ձեր շիրմին,

Եւ վերին մէջ մընիւնով մատն երկնային,

Ձերին ճերմակ քարին վրայ, անպլույլ:

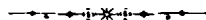
Արեւն զըրով մ'ան կը զըրէ:

— Հանդերձեալ:

Կ'ուզէի որ հոս աւաւրտէր այս չընադակերտը. քանի մը սողորդեր որ կը յաջորդեն, հզօր շէշտէ մը վերջ՝ իրքեւ երգեհոնի մը վերջի թրթռացումներն են՝ որ մայր եկեղեցիներու կամարներուն տակ կը բեկրեկին ու կը նուաղին:

Մոլիէր ատաղին անգամն էր որ փարիզու թատերաբեմի մը վրայ կը ներկայացնէր իր Երթադիլի գեղեցկարան կնիկները. ատաղին անգամն ալ էր որ իր տաղանդը զուարճասէր մայրաքաղաքին դատաստանին տակ կը ձգէր: Անձկագին իր ծաղիլն սիր հանդիսատեսներու վճռին կը սպասէր, երբ ասոնցմէ մին, ծափահարութեանց վերջնախաղն՝ Սիբրտ առ, Մոլիէր — աղաւաղեց — այս է ճշմարիտ կատակերգու թիւնը: Հա՛րկ է արդեօք հոս ալ կրկնել այս խօսքը՝ Դրայէն գի՛ Դրայիէլ՝ վարաւժան քաջալերութեամբ՝ շարունակէ տալ մեզի աւելի մեծ ստեղծագործութիւններ:

Հ. Ն. ԱՆԴՐԵԱՆԵԱՆ



## Լ Ե Ռ Ո Ւ Ր Տ Ի

# ԱՌ ԱՆՃԵԼՈՅ ՄԱՅ

Երբ դիկերոմի «Հասարակապետութեամբ վրայ» գրքերը գտաւ:

Պաշտպանագին իտալացի, ինչո՞ւ բնաւ:

Ձեռն դարձրի մեր հայրերն իրենց դամբանէն

Աթընքներէ. ու գանձը

Դուն կը բերես խօսիլ սեռած այս դարու՝

Ձոր կը պատէ ձանձրովի մէզը թաքուն:

Եւ ինչպէս արդ այլքան հզօր և այլքան

Ստե՛պ կու գաս մեր ականջին, ո՛վ գու նախնաց

Հիւսուրց ձայն, ուս մտացած

Այլքան երկար ժամանակ:

Եւ էր այսչափ յարութիւններ: Վարդենի՛

Մէջ մէջ շատցան ձեռագիրները. ներկայ

Ժամանակին համար վանքերը փոշո՛ւ:

Նախնաց վհահան ու սուր խօսքերը ծածուկ

Պահեցին: Ի՞նչ կը ներշնչէ քեզ կորով

Ճափառապէրն, անշնչ իտալ. կամ դուք

Չորս մարդկային կորովին  
 ճակատագիրը հակառակ կ'ստիւն:  
 Անշուշտ առանց աստուածներուն վեհադոյն  
 Խորհուրդին չէ որ երբոր մեր յուսանաւ  
 Մոռացոնքն է աւելի ծանր և կեղծ,  
 Կու գայ ջընջել ըզմեզ ամեն մի վայրենան  
 Դոր աշագանկ հայրերուն: Կ'իս կը տածէ  
 Դորեմ երկինքն խաւիոյ համար գուլծ:  
 Ամա՛հ մը դէս եւս հոգ ունի մեր վըրայ.  
 Այսքան զի ժամն ըլլալով  
 Ասի և կամ ոչ մի ուրիշն ապա՝ վեր  
 Կանգնելու մեր ցեղին կորովը ժանգոտ,  
 Մենք կը տեսնենք որ մեռելոց աշագանկն  
 Ի մեծագոյ և անշափ,  
 Ի կարծես հոգը մոռցնա՞ծ դիցազներն  
 Իր ծոցէ գուր կը պոսթիկայ,  
 Դիմանալու՝ թէ յետ ամբասն դարերու՝  
 Դիւն կը սիրեն վատ մենայ, ո՞վ հայրենիք:  
 Մեր վըրայ, ո՞վ փառաւորներ, կը տածէք  
 Տակաւին յոյս. չենք կորսուած բնածին:  
 Գուցէ չունի՞ ձեռն գաղտնիք ապագան:  
 Ես մաշեցայ ու չունիմ  
 Ոչ մի ապարք ցաւի դէմ,  
 Այն ապագան մտածախլապատ է ինծի,  
 Իր ամէն ինչ որ կը տեսնեմ ցոյց կու տան՝  
 Որ յոյսն ըլլայ յիմարութիւն և երազ:  
 Քաջակորով հոգիներ, ձեր յարկերուն  
 Անշատիւ. պիտի գտնիք իտե՛ժան յախորդեց.  
 Ձեր սերունդին ծագրածութեան նիւթն են ա՛յ  
 Արժանիքնին ամեն՝ գործի ու խօսքի.  
 Յաւե՛ական ձեր գովեստները չեն տար  
 Շտապուհիւ, ոչ ա՛յ նախանձ կը շարժեն:  
 Անգործութիւնն է որ շուրջ  
 Կը պատէ ձեր կոթողներն,  
 Իւ ապագայ դարերուն  
 Այլ մենք եղա՞ք անգործութեան օրինակ:  
 Անշատած՝ հանձար, աբշ  
 Երբ ուրիշ ոչ որ ունի հոգ ու խընամ  
 Մեր վեհ նախնեաց վըրայ, դուն  
 Կը մշտածես զանոնք, դուն՝  
 Որուն կ'նայի ճակատագիրն հաշտ աշքով,  
 Անպակտ որ քու շնորհի ներկայ կ'ըլլին  
 Որեքն այն՝ երբ մոռացոնքն անգութ, խոր,  
 Կը վերցնէին զըլուխին  
 Աստուածային հինքին, որոնք խօսեցաւ  
 Քոզբու տակ բնութիւնն,  
 Այլ թովեցին անոնք Հաճմայ, Աթենքի  
 Անիւն ու վեհ անդորարներն:  
 Յաւե՛ական քունի մէջ ո՞վ ճըրարուած  
 Ժամանակներ: Այն ատեն դէս ծայր չէր  
 Հասեր աւերն իտալիոյ,  
 Կը զայրացներ ըզմեզ դէս  
 Անգործութիւնը մահիւղ,  
 Իւ սիւքն իրեն թըռչելուն՝  
 Կը շուպեր այս երկրեն կայծեր, կայծակներ:

1. Տաղեն կ'անհարկէ:
2. Բեղարբայ:
3. Քրիստափոր Գլուցուոյ:
4. Հերակլեսն:
5. Հին ատեն տարածուած կարծիք էր՝ որ երբ արեւը կը մտնէր՝ Սպանիոյ և Փորթուգալի մէջ շառախլան մը կը լսուէր վեշտ լիկիւնախոս մէկէ՝ նման անոր՝ որ կը լսուի երբ հոսա անոնք մը կամ ատորաշէկ երկաթը ջուրին մէջ միւրեւի:
6. Հին ատեն մարդիկ իմանալ ուզելով թէ արեւը գիշեր ատեն ինչ կ'ընէր, կամ ինչ կ'ըլլար, այս նկատ.

Քու՝ սըրբազան ահիւնըդ դէս տաջուկ էր,  
 Ո՛վ անըւած թըշնամի  
 Բախտին, որուն սըրտմտութեանն ու ցաւին  
 Անելի գոնիքը դու՛ժ ցուցուց՝ քան երկիր՝  
 Դըմուքն է. և ո՞ր մարդն է որ այս մերկեն  
 Վատթար ըլլայ: Ի՞նչ քու՝ չարքն անուշիկ  
 Կը թըրթոնային դէս քու ձեռքիդ հըսուսեն  
 Վատարախտիկ տարփածու:  
 Ա՛սդ, վիշտն կը սղընի,  
 Կը ձեռն երգն խաւիւն.  
 Եւ առկայն նուազ է սայրասուր և զըմիկ  
 Յան որ ըզմեզ կը տանջէ  
 Քան մեզ խեղդող տաղտուկն: Ո՛վ քեզ երանի,  
 Որուն՝ արցունքն եղաւ կեանք.  
 Մեր խանձարուքը ձանձոր թիւնը պատեց,  
 Եւ որդցին մեր քով, չիմովն և վըրան  
 Անըմուծութիւնն է որ անշարժ կը նըստի:  
 Իայց քու՝ զնանք եր աստղերուն հետ ու ծովին,  
 Ո՛վ լիւթերեան քաջապաշտօղն զաւակ՝  
 Այն ատեն, երբ արձաններէն՝ դուն անգին  
 Եւ ամբիւն՝ որոյց ալեաց շառախլին  
 Իրիկուսն դէմ՝ կարեցին  
 Լսուի՛ արքին կը մըլըրճէր երբոր խոր՝  
 Ինքնիքը յանձնած կոհանարուն անշուպտ  
 Անհետացած արվոյն ճաճանը գըտար,  
 Եւ օրը լայս, երբ ան արձանն էր մեղի.  
 Ի՞նչ զըլլելով բնութեան բոլոր խոշն ու խօթ,  
 Իրկիւր մ'անուտ, անծանօթ  
 Համբարձութեանը եղաւ փառք,  
 Ի՞նչ քու դարձիկը քաղաքիւս:  
 Ա՛սդ, աւաղ. ծանոթ ճիւղերը սակայն  
 Մընդարձակիր, կը փոքրնայ մանաւանդ,  
 Ի՞նչ կենսատու երկիրն, էթին ճընշուս, ծնիւ  
 Անելի շատ ծայրածաւալ կը թըլին  
 Մանուկին քան իմաստնոյն:  
 Ո՛ր գնացին մեր գեղապարտը երազներն,  
 Ի՞նչ անծանօթ դաւաճներ  
 Կը տեսնէինք բնակիչներով անծանօթ,  
 Ի՞նչ տաղերուն տուելնային օթարանն,  
 Եւ հեռաւոր անկողինն  
 Արշալոյսին դեռափթիթի,  
 Եւ ցոյցական գաղտնածածուկ քունը մեծ  
 Մոլորակին՝ Ան յանկարծ ջընդեցան,  
 Ի՞նչ փոքրիկ թուղթ մ'երկիրն իր մէջ կը դըժ.  
 Ի՞նչ նոյն նման ամէն ինչ,  
 Ի՞նչ լոկ ոչինչը կ'անի մեր գիւտերով:  
 Ըստղիկ հապիւ հասած ըզքի՛ կ'արգիլէ  
 Մենք, ո՞վ սէր՝ առկայութիւն՝. կանխադր  
 Քենէ մեր միտքն յախտեան.  
 Քու՝ նախնական զօրութենէ՛դ կախարդիչ  
 Մեզ կը քեցնէ տարիներն,  
 Ի՞նչ ջընդեցաւ մեր վիշտերուն ըսփոփանքն:  
 Ի՞նչ գուն՝ քաղցրիկ երազներու կը ծնէր,  
 Ի՞նչ նախաձագ արեւն աշքիդ կը փայլեր,  
 Ո՛վ գողտր երգիչ տարփանքներու, զենքերու,

- մամբ զուարճայի հրեւակայութիւններ ունեցան. շատերը կարեցին որ իրիկունը կը մարեր, և աստուծո՛ւ կը վառէր. ուրիշներ՝ թէ մտնելով՝ կը հանգչէր կը քնաւար մտնէ. աստուծո՛ւ ուրիշներ՝ թէ մտնելուն վերջ՝ նաւաճն. զգալորոր անկողնի մը մէջ կը պառկէր բոլոր սոցեզօծ, ու այդպէս քնանալով՝ կը ճամբորդէր Ովիթանին միջոյն մտաւորն դէպ ի ելք. և ուրիշ թարգարուս ներ՝ միշտեւ իսկ արեւին պատկած տեսք կը ցուցնէին, և այլն, և այլն:
7. Երեւակայութիւն:
8. Արիստոյ:

Որք լեցուցին կեանքն երկանիկ ցնորքներով  
 ժամանակի մը մէջ բան մերը զբարթի՝  
 Դոյրաբնիկի յայտարարութիւնը: Ո՛վ վաճառք, ո՛վ  
 Աշտարակներ, ո՛վ կիներ, ո՛վ ասպետներ,  
 Ո՛վ պարտեզներ, ո՛վ պալատներ, միտքս՝ ըզձեզ  
 Մըտածելով կը կորսուի հազար՝ բիւր  
 Հըրճուածներու մէջ անտիւ:  
 Ընտանեկանութեամբ, շքեղագեղեղ խօլութեամբ,  
 Մամռաններով անտառի  
 կը կաթմուրէ մարդկային կեանքն: Համազունդ  
 վանեցիք մենք գանդը, արդ ի՞նչ կը մընայ,  
 Արդ որ կանանչն է՝ կապտուած իրերուն:  
 Տեսնել յըստակ որ ամէն  
 Ինչ սին է բաց ի վըռտէն:

Ո՛վ Տորկուատոս, ո՛վ Տորկուատոս, այն ատեն  
 Երկնքը քու հոգալապ միտքը մեզի,  
 Ու քեզի լուկ կը պատարասէր արտասուք:  
 Ո՛վ եղկիկ Տորկուատոս, երգն անուշակ  
 Զգործեղ քեզ ըստիկել,  
 Կամ՝ լուծել սառը՝ զոր երբեմն տաքուկ  
 Սըրտիդ չորս զին էին պատեր պաշարեր  
 Ստակահարի, բընաւորի ժամա նախանձն,  
 Անտիւթիւնը: Սէր, սէր,  
 Մէր կեանքին հուսկ պատրանքն ըզքեզ կը լըբեր:  
 Թուեցաւ ոչինչը քեզ ըստուր մեծն է սերտ,  
 Երկին արտուր մ՝ անընթակ:  
 Ապագաման պատիւն աչքեղ չլուեսան՝<sup>1</sup>,  
 Շնորհ է ոչ թէ արկած  
 Եղաւ քեզ ժամը յետին: Ո՛վ որ ճանչցաւ  
 Մեր ցաւը՝ մահ կը խնդրէ, ոչ թէ պըսակ:  
 Դարձիւր, դարձիւր մեր մէջ, եկի՛ր քու լըռին  
 Ռանդիւթիւթար դամբանդ՝  
 Ո՛վ չուսուածներն ողորմելի՛ օրինակ,  
 Թէ կը սիրես տըւայտի:  
 Մեր կեանքն որ քեզ այնքան տըխնդ, ըստմենելի՛  
 Երեցաւ՝ այսօր աւելի է վատթար:  
 Ո՛վ սիրելի, ո՛վ պիտի քեզ կարեկցի,  
 Երբ ոչ սքի փոյթն է ոչինչ իրմէ դուրս:  
 Գու մահուցափ տաքնապըզ ո՛վ այսօր իսկ  
 Պիտի չբաւ խաղկան՝  
 Զըքնազգիւտն ու մեծն եթէ կը կընքեն  
 Յիմարութեան անուռով:

Ալ ոչ նախանձ, այլ աւելի՛ զըմբողակ  
 Անդրճութիւնն է արդ բաժին մեծերուն:  
 Կամ ո՛վ՝ երգէն աւելի  
 Երբ հաշիւին կ'ունկընդրեն՝  
 Գեղ պիտի տար երկրորդ անգամ՝ սարկենին:  
 Քինէ մինչեւ այս ժամը ոչ որ ելաւ,  
 Զարբաստիկ զու հանւար,  
 Զուգապատշաճ խալ՝ անուռն, եթէ ոչ  
 Մէկ մը միայն՝ իր վատ դարուն շարժանի  
 Լոկ ամէնի Աւուրողն,  
 Որուն կուրծքին մէջ հրոսեց  
 Առնական ոյժ երկընթէն,  
 Եւ ոչ իմ այս ամուլ երկրն ոգեսպառ:  
 Ու մեծաւոր, անգէն, (ո՛վ  
 Յիշատակաց արժանի խորիտ քաղութիւն),  
 Տեսարանն վըրայ մըղեց պատերազմ  
 Բընաւորաց զէմ՝ տըրուի

Թող գոնէ այս հէք պատերազմը, կամ այս  
 Դուստրը սին՝ ապկար  
 Զայրութեանն աշխարհի: Ան առաջին  
 Ու ամէն միայն ասպարեզին մէջ իջաւ,  
 Ի՛նչ չունեցաւ ոչ որ իրն հետեւող:  
 Զի մեղկութիւնն ու անարգ  
 Լուսութիւնն ամէն բանէ արդ վեր կը դասենը:  
 Խոթանալով, բարկ զայրուցքի մէջ մաքնուուն  
 Իր կեանքն ամբողջ անոցս անբիծ, անարատ,  
 Ու մահը զինքն ազատեց  
 Ու շըռուաւ յոռեղոյնն: Ի՛մա՛ Վիկտոր,  
 Գեղի համար չէր ոչ այս դարն, ոչ երկիրն:  
 Ի զէպ են վեհ հանճարներուն տարիներ  
 Տարբեր, տարբեր է վայրեր:  
 Արդ կ'այրինք գոհ հանգըստեամբ,  
 Եւ ունեց մեզ միջակութիւնն առաջնորդ,  
 Խոնարհեցաւ իմաստունն  
 Ու խաժամուտ ելաւ նոյն այն սահմանին  
 Որ կը գործէ երկիրը հարթ հաւասար:  
 Ո՛վ հոյանուն խաղաղիւ՛ն,<sup>3</sup>  
 Շարունակէ, մեռելներն, տն, արթնցոր,  
 Ողորկեսաւ ողկերը խոր կը նընջն:  
 Անէ՛ր՝ մարած լեզուներն հին զուցացանց,  
 Անշափ որ այս դարը տիղմի ու ցեխի՝  
 Հուկ կամ ըլլայ կանքի կըզկամ կամոգի՝  
 Եւ վառսի վեհ գործերուն՝ կամ ամբնայ:

Թրգմ. Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

## Կ Ր Թ Ա Կ Ա Ն

### ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍ Ե .

#### ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺԵՏՈՒԹԻՒՆ

Սիրելի Ունկնդիրներս,

Այս անգամ պիտի խօսիմ, ինչպէս նա-  
 խորդ Դասին մէջ խոստացայ, Դպրոցական  
 Երաժշտութեան վրայ: Երաժշտութիւն բառը  
 լսելով՝ մի կարծէք սակայն՝ թէ Երաժշտա-  
 կան արուեստին վրայ պիտի ճառեմ, կամ  
 Երաժշտութեան դասեր պիտի աւանդեմ, ո՛չ,  
 իմ նպատակս է՝ ցոյց տալ ձեզի Երաժշտու-  
 թեան Դպրոցական կեանքի մէջ, կամ լաւ  
 եւս, Դպրոցական Առողջապահութեան մէջ  
 ունեցած սեժամեծ օգուանները, որոնց ծա-  
 նօթութիւնը դիտ շատ ցանցաւոր է մեր մէջ:  
 Երաժշտութիւնը՝ Դպրոցական Առողջա-  
 պահութեան խիստ կարեւոր է անհրաժեշտ  
 մէկ մասն է. առանց Երաժշտութեան Դպրո-

1. Խանութ է արդէն որ զափնեպակը որոշուած էր  
 տուր Դասարարի կապիտալիսին մէջ աւանդական պատիւ-  
 ներով, և յայտնի է դարձեալ՝ որ այս հանդէսին նախ-  
 ընթաց իրիկունը միտաւ Դասարար Սուրբ Ռոմիթիոս  
 վանքին մէջ ի Հռոմ:

2. Վիկտորիա Ալֆրէդի:

3. Խոսքը Անհելա Մային կ'ունդէ: